

ЎЗБЕКИСТОНДА СОЛИҚ ТИЗИМИНИНГ ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ ВА УНИНГ ТАКОМИЛЛАШУВ БОСҚИЧЛАРИ

Ахмаджон Хайдарович Худаёров

Тошкент Кимё халқаро университети доценти

ahmadjon.haydarovich@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақола 1991-2019 йилларда Ўзбекистонда солиқ тизимининг ташкил этилиши ва унинг такомиллашув босқичлари ҳақида бўлиб, унда мамлакатимизда иқтисодий жадал ривожлантиришнинг асосий омилларидан бири тўғри солиқ сиёсатини олиб бориш, мазкур мақсадларга эришишга қаратилган солиқ сиёсатини изчил давом эттириш ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар: Солиқ, бюджет, молия тизими, ислохот, солиқ сиёсати, инвестиция, тўлов тизимлари, тарихий манбалар, хазина, мустабид тузум, солиқ идоралари, Солиқ кодекси, солиқ юки, солиқ имтиёзлари

ABSTRACT

This article is about the organization of the tax system in Uzbekistan in 1991-2019 and the stages of its improvement, and it talks about one of the main factors of the rapid development of the economy in our country: conducting the correct tax policy, and consistently continuing the tax policy aimed at achieving these goals.

Keywords: Tax, budget, financial system, reform, tax policy, investment, payment systems, historical sources, treasury, authoritarian system, tax authorities, Tax Code, tax burden, tax benefits

КИРИШ

Ўзбекистонда истиқлолнинг биринчи кунларидан бошлаб самарали солиқ тизимини яратишга катта эътибор берилди ва бу масалага ижтимоий-иқтисодий ислохотлар муваффақиятини таъминлашнинг энг муҳим омили сифатида қаралди.

Иттифоқнинг парчаланиши ўзининг иерархик жиҳатдан марказлаштирилган давлат аппарати билан янги иқтисодий тизим – бозор иқтисодий яратишга ва иқтисодий жиҳатдан самарали солиқ тизимини яратишга йўл очди[1].

Ҳар бир мустақил давлатнинг иқтисодий қудратини солиқлар асосида шакллантирилган давлат бюджети, хусусан

унинг молия тизими ташкил этади. Мустақиллик йилларида Ўзбекистон Республикаси ташқи иқтисодий фаолиятнинг либераллашуви ва давлат томонидан рағбатлантирилиши, солиқ тизимини айна шу мақсадлар учун кўмаклашувчи давлат институти сифатида фаолият юритишини тақозо этарди. Бу вазифани амалга ошириш эндигина мустақилликка эришган Ўзбекистон учун машаққатли кечди.

Биринчидан, тарихдан маълумки Ўзбекистонда солиқ тизими, қарийб 130 йил давомида Россия империяси ва Совет давлати солиқ тизимининг кичик бир бўлаги сифатида фаолият кўрсатиб келди. Солиқ сиёсатининг асосий мақсади Россия, СССР республикалари учун давлат ғазнасини тўлдиришдан иборат бўлди. Солиқ тизими сиёсатини юритиш ваколати фақат марказий ҳокимиятгагина берилган эди. Солиқ сиёсатини ишлаб чиқувчи, солиқ хизматини ташкил этишнинг асосларини белгилаб берувчи малакали маҳаллий кадрлар йўқ эди.

Иккинчидан, республикамиз келажаги маълум миқдорда солиқ тизими фаолиятини тўғри йўлга қўйишга боғлиқ эди. Солиқ сиёсати мамлакатимизда бозор тамойилларига жавоб берадиган, солиқларни бошқаришнинг замонавий методлари ва механизмларининг жорий этилиши, солиқ органларининг яхлит тизимини муносиб равишда яратиш лозим эди.

Учинчидан, солиқ сиёсати умумхалқ манфаатлари асосида ишлаб чиқилиши давр талаби эди. Мамлакатдаги ижтимоий, иқтисодий ва демографик вазиятни ҳисобга олган ҳолда, оғир иқтисодий ва ижтимоий оқибатларнинг олдини олиш учун солиқ сиёсатини юритишда миллий давлат манфаатларининг мақсад, вазифаларини аниқ ва пухта белгилаб олиш зарур эди. Солиқ сиёсатида тажрибаси бўлмаган давлат биринчи кундан бошлаб, қаерда таназзулга учраши, ёхуд муваффақият қозониши мумкин ана шундай жиддий масалани ҳал этишга тўғри келди.

АДАБИЁЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Мақолада тарихийлик, тизимлаштириш, холислик тамойиллари ҳамда қиёсий ва муаммовий-хронологик таҳлил, умумлаштириш каби методлардан, шунингдек республикамиз олимлари тадқиқотларидан фойдаланилган.

Ўзбекистон Республикаси солиқ органлари тизимининг бугунги кунга қадар шаклланиш жараёнини шартли равишда тўрт босқичга бўлиб ўрганиш мумкин:

Ислохотларининг биринчи босқичи 1991-1997 йилларни ўз ичига олган бўлиб, Ўзбекистоннинг ўз мустақил солиқ тизимининг шаклланиши ва солиқларнинг хазинавий

аҳамиятини ошириш, солиқ тизимининг ягона ташкилий асосларини ишлаб чиқиш, солиқларни бозор иқтисодиёти талабларига мослаштириш ва корхоналарнинг ишлаб чиқаришларини рағбатлантиришга қаратилган давридир.

Республикамизда солиқ идораларининг мустақил фаолияти давлат суверенитетига эришмасдан аввал Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг 1991 йил 14 июндаги қарори билан “Ўзбекистон Республикасининг давлат солиқ идоралари тўғрисида”ги[2] Низоми қабул қилинганидан кейин давлат назорати ва бошқарувининг алоҳида тузилмаси сифатида солиқ идораларининг шаклланиши ва мустақил фаолият кўрсатишига асос солинди.

Бунинг асосий сабаби сифатида айтиш мумкинки, Совет иттифоқининг сўнгги йилларида барча давлатларда бўлгани каби, Ўзбекистонда ҳам бюджет тақчиллиги кузатилаётган эди. Жумладан, 1991 йилнинг бошида Республика давлат бюджети тақчиллиги қарийб 7,5 фоиз[3] ни ташкил этган. Бу ўз навбатида, давлат даромадини мустаҳкамлашга қаратилган солиқ механизмнинг ҳуқуқий асосларини ишлаб чиқиш ва уни жорий этиш бўйича амалий чоралар кўрилиши зарурлигини кўрсатди.

Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитасининг мақоми, асосий вазифалари, функциялари ваколат доираси ва фаолиятининг ташкилий асослари Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1994 йил 18 январдаги “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қошидаги Давлат солиқ бош бошқармасини Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитасига айлантириш тўғрисида”ги Фармонига мувофиқ ташкил этилди[4]. Унинг фаолият йўналишлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 4 мартдаги “Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси тўғрисида”ги Низомга биноан белгилаб берилди[5]. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг ушбу қарорига биноан Давлат солиқ қўмитаси солиқ ва божхона сиёсатини амалга ошириш, шунингдек, давлатнинг иқтисодий манфаатлари ва мулкӣ ҳуқуқлари ҳимоясини таъминлаш соҳасида давлат назорати органи эканлиги эътироф этилди.

Миллий солиқ тизимининг шаклланиши 1994 йилда Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитасининг ташкил этилиши билан боғлиқ бўлиб, тизимда янги даврни бошлаб берди.

Ўзбекистон Республикасида солиқ тизимини янада такомиллаштириш ва мустаҳкамлаш, солиқ тўловчиларни ҳисобга олишни тартибга солиш мақсадида[6], 1997 йилнинг 1 апрелидан бошлаб, Давлат солиқ қўмитаси томонидан солиқ тўловчиларнинг

идентификация рақамларини (СТИР) бериш ва қўллаш тизими жорий этилди.

Солиққа тортиш соҳасида давлат томонидан белгиланган барча ҳуқуқий нормаларини бирлаштириш ва давлат солиқ сиёсатининг барча йўналишларини алоҳида меъёрларда белгилаш мақсадида 1997 йилнинг 24 апрелида Ўзбекистонда илк марта Солиқ кодекси қабул қилинди[7] ва у илгари амалиётда қўлланган кўплаб меъёрий ҳужжатларини ўзида умумлаштирди. Ушбу ҳужжатнинг қабул қилиниши билан солиқ тўловчилар ва солиқ органлари ўртасидаги муносабатлар тартибга солинди. Солиқ кодекси солиқ тўловчиларнинг билимларини кенгайтиришга хизмат қилди, солиқ органлари ходимлари учун эса улар олдида турган вазифаларни самарали ҳал қилиш бўйича ягона иш ҳужжатига айланди.

1997 йилнинг июлида ДСҚ солиқ ва божхона вазифалари ажратилди, божхона органлари солиқ органлари таркибидан чиқарилди ва алоҳида тузилмага бирлаштирилди. Ўзбекистон Республикасининг Давлат божхона қўмитаси ташкил қилинди[8].

Ўзбекистон Республикасининг 1997 йил 29 августдаги “Давлат солиқ хизмати тўғрисида” 474-И-сонли Қонуни ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 12 январдаги “Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси фаолиятини ташкил этиш масалалари тўғрисида” 14-сонли Қарори[9] га мувофиқ, солиқ органларининг асосий функция ва вазифалари белгилаб берилди.

Совет даврида амал қилган эски солиқ тизимидан янги тизимга ўтиш ва уни шакллантириш қийин ва мунозарали жараён дир. Бу, бир томондан, ишлаб чиқаришни тўхтовсиз пасайиши, тўлов қобилиятининг чуқурлашиши, аҳоли турмуш даражасининг пасайиши ва бошқа томондан, бозорни тартибга солиш механизмини босқичма-босқич жорий қилиш, бозорни товарлар билан тўлдириш ва инфляциянинг ўзгариши билан тавсифланган даврни бошидан кечирди.

Бозор иқтисодиётига ўтишда савдо тизимининг эркинлаштирилиши, хусусийлаштирилиш заруриятини туғдирди. Шу сабабдан, соҳага қулай имкониятлар яратилиб, ишлаб чиқариш, савдо хизматини яхшилаш йўлида бир қатор ишлар амалга оширилишига қарамасдан, бу эркинликдан ўз манфаати йўлида фойдаланилганлиги оқибатида, оддий меҳнаткаш истеъмолчининг манфаатларига катта зиён етказилди.

Республикада кичик ва хусусий бизнесни шакллантириш ва ривожлантиришни таъминловчи зарур ҳуқуқий асослар яратилди. Амалдаги қонунчилик

хужжатларида, яъни Президент фармонлари, ҳукумат қарорларида кичик ва хусусий бизнесни солиққа тортиш ҳамда ривожлантириш борасида молиявий ёрдам бериш, бизнесни ташкил этишда имтиёзли кредитлар ажратиш йўлга қўйилган.

Аммо, солиқ сиёсатини амалга оширишда кичик ва хусусий корхоналар ўз ҳуқуқларини яхши билмаганликлари сабабли, уларнинг кўплари ўзларига берилган солиқ соҳасидаги ва бошқа имтиёزلардан фойдалана олмадилар. Шунингдек, ушбу ҳолат корхона ва ташкилотларнинг турли органлар томонидан ўринсиз текширувларига сабаб бўлди. 1991-1997 йилларда тадбиркорлар фаолиятига турли ташкилотларнинг аралашувини қисқартириш бўйича ижобий ишлар амалга оширилди. Бироқ, давлат органлари томонидан тадбиркорлар ва корхоналарнинг хўжалик ишларига аралашшига барҳам берилмади. Масалан: 1997 йилда 29 та давлат органи корхоналарни турли масалалар бўйича текшириш ҳуқуқига эга бўлган[10]. 3700 корхона ва ташкилот бўйича ўтказилган текширувлар таҳлилидан маълум бўлишича, 1995 йилда ва бу йилнинг биринчи ярмида бу корхона ва ташкилотлар 21 минг марта ёки ўрта ҳисобда олганда, уларнинг ҳар бири турли органлар томонидан 5-6 мартадан текширилган. Солиқ органларидан ташқари, энг кўп текширув санитария-эпидемия хизмати (умумий миқдорнинг 17,8 фоизи), банкларга (17,4 фоиз), давлат ёнғин назоратига (11,2 фоиз) маҳаллий ҳокимият органлари ва бошқармаларга (қарийб 7 фоиз) тўғри келган[11].

Шунингдек, Республикада солиқ тизимига алоқадор бўлган зарур қонунлар, меъёрий ҳужжатлар қабул қилинишига қарамасдан, ушбу тизимлар бозор иқтисодиёти талабларига жавоб бермаган. Уларнинг асосий сабабларидан бири, банк, молия идоралари маъсул ходимлари фаолиятида эскича услубда ишлаш ҳукмронлик қилган. Шу билан бирга, хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий ҳолатини яхшилаш, фойда кўрмасдан ишлаётган корхона ва хўжаликларнинг самарали фаолият юритиши, айланма маблағларига эга бўлишига эътибор берилмаган. Молия ва солиқ тизимлари фаолиятининг асосий мақсади ҳар қандай йўл билан белгиланган солиқларни ундириш каби бир томонлама ёндашув кузатилди.

Бундан ташқари, майда солиқ тўловчиларнинг тамагирлик ишлари оммавий ахборот воситаларида ёритилди, аммо йирик солиқ тўловчиларнинг даромадни яшириши, солиқларни тўлиқ тўламаслиги каби ҳолатлари кенг жамоатчиликка ошкор этилмади.

Ушбу босқич ишлаб чиқаришнинг пасайиши, юқори инфляция, даромад даражаси бўйича чуқур тафовут билан

аҳоли турмуш даражасининг пасайиши, ишсизлик муаммоларининг кучайиши, маданият, илм-фан, ахлоқнинг аста-секин таназзулга учраши ва жинойатчиликнинг кўпайиши билан тавсифланади.

Ислохотларнинг иккинчи босқичи 1998 йилдан 2008 йилгача бўлган даврни ўз ичига олади. Бу даврни солиқ тизими асосларини ташкилий-ҳуқуқий мустаҳкамлаш ва ривожлантириш, солиқларни ихчамлаштириш соҳасидаги муҳим босқичнинг бошланиши, тадбиркорлик субъектларини ҳар томонлама рағбатлантириш, улар фаолиятини қўллаб-қувватлаш, солиқ сиёсатини такомиллаштириш ва эркинлаштириш даври, деб аташ мумкин.

Мазкур босқичда солиқ тўловчи юридик шахсларга имкони борича соддалаштирилган, ихчамлаштирилган солиқ тўлаш, солиқ ҳисоботлари ва солиқ тўлаш муддатлари соддалаштириш тизими жорий этилди. Ишлаб чиқариш тармоқлари ва корхоналар бўйнига тушаётган солиқ оғирлиги тобора йилдан-йилга камайиб борди.

Мустақиллик йилларида солиқ тизимининг ислоҳ қилиниши ўз самарасини бериб, кичик ва ўрта бизнес корхоналарининг мамлакат ялпи ички маҳсулот ишлаб чиқаришдаги ўрни ва салмоғи ортиб борди. Бу эса мамлакатимизда солиқ тизимини янада изчил ислоҳ қилишни ва такомиллаштиришни тақозо этди.

2004 йилда ҳам қатор солиқ ислохотлари амалга оширилиб, корхоналарга тушадиган ўртача солиқ юкмаси 2003 йилнинг 1 ярим йиллигидаги 28,4%, 2004 йилда 27,8% пасайган[12].

Аммо, солиқ ва бошқа имтиёзлар билан боғлиқ бир қатор ҳукумат қарорлари қабул қилинганлигига қарамай, жойларда, яъни Фарғона, Навоий, Жиззах ва Сурхондарё вилоятларида солиқ органлари томонидан сиёсат тушунарли етказилмаган, оқибатда Давлат солиқ қўмитасининг ишлари қониқарсиз деб топилган[13].

2005 йилнинг 1 июлидан бошлаб микрофирма ва кичик корхоналар учун илгари тўлаб келинган 4 хилдаги тўлов, ягона солиқ ҳамда бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси, Республика йўл жамғармаси, Мактаб таълимини ривожлантириш жамғармаларига мажбурий ажратмалар ўрнига ягона солиқ тўлови жорий этилиши кичик бизнес зиммасидаги солиқ юқининг сезиларли даражада пасайишига олиб келди[14].

Шунингдек, 1997 йилда қабул қилинган Солиқ кодекси иқтисодий ислохотлар соҳасида бугунги куннинг устувор вазифалари ва талабларига жавоб бермаслиги қайд этилди. Фақат сўнгги

икки йил давомида Солиқ кодекси ва солиқ қонунчилигига юздан ортиқ ўзгартириш ва қўшимчалар киритилган[15].

Солиққа тортиш амалиётида узоқ йиллар давомидаги тажрибадан ўтказилган хорижий мамлакатларнинг амалиёти шуни кўрсатадики, тизимда фақатгина солиқларни ундириш асосий вазифа бўлиб қолмасдан, уларни рағбатлантириш ҳам муҳим ҳисобланади.

Шу мақсадда 2007 йил 25 декабрда “Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексини тасдиқлаш тўғрисида”ги 136-сонли Қонуни[16] қабул қилинди. Мазкур қонун билан янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси қабул қилинди ва 2008 йил 1 январдан кучга киритилди.

Иқтисодиётни модернизациялаш жараёнида солиқ тизимини такомиллаштириш борасида қабул қилинаётган Фармон ва Қарорлар солиқ сиёсатини эркинлаштириш, тадбиркорликни ривожлантириш, ижтимоий соҳани рағбатлантириш, солиқ юки[17] ни камайтириш ҳамда солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштиришга қаратилди. Республикамиз солиқ сиёсатида солиқ юкини тобора камайтириб бориш тадбирлари кўрилди ва йилдан-йилга пасайиш тенденцияси кузатилди.

Натижада Республикада ялпи ички маҳсулотнинг мунтазам реал ўсишига эришилган[18]. Солиқ тушумларида ҳам сезиларли ўзгаришлар бўлди.

Солиқ кодексини тайёрлашда жаҳон тажрибасидан келиб чиққан ҳолда, амалдаги ёндашув ва тамойиллар ўрганилган. Унда, аввало, солиқ тизими ва солиқ муносабатларини ягоналаштириш, мамлакат иқтисодиётини барқарор ва мутаносиб ривожлантиришда солиқларнинг рағбатлантирувчи ролини кучайтиришга қаратилгани билан эътиборли эди.

Тадбиркорларни ҳуқуқий ҳимоялаш бўйича ҳукумат даражасида кенг қамровли ишлар амалга оширилди. Бунга асосан текширишлар сони кескин камайтирилди, тадбиркорлик субъектларини молиявий хўжалик фаолиятини текшириш ҳуқуқи фақатгина солиқ идораларида қолдирилди, шунингдек, уларга нисбатан ҳуқуқий таъсир чораларини фақат суд орқали қўлланиши тартиби жорий этилди. Кичик бизнес корхоналарининг ортиқча ҳисоботлар топширилишига чек қўйилди, барча ҳисоботлар топшириш муддатлари чораклик, бир марта қилиб белгиланди ва улар сони 10 мартадан ошққа қисқартирилди[19].

Аммо, бу босқичда қўлга киритилган ютуқлардан ташқари, камчиликлардан ҳам холи эмас эди. Кўп ҳолларда, қабул қилинган қонунлар, фармон ва қарорлар қоғозда қолиб кетди, яққол ижобий ўзгаришлар кўзга ташланмади.

НАТИЖАЛАР

Ислохотларининг учинчи босқичи 2009-2016 йилларни ўз ичига олиб, солиқ тизими фаолиятини такомиллаштириш, солиқ юкини енгиллаштириш, солиққа тортиш тизимини соддалаштириш ва унификация қилиш, солиқ юкини пасайтиришга қаратилган ва изчил амалга оширилаётган сиёсат, солиқ ва бошқа масалаларда имтиёзлар бериш сиёсати давом эттирилди.

Уй-жой қуриш ва реконструкция қилиш бўйича янги ташкил қилинаётган ихтисослаштирилган пудрат ташкилотлари 5 йил муддатга барча турдаги солиқлардан озод этилган[20]. Шунингдек, корхоналарнинг капиталлашув ва инвестиция киритишга йўналтириладиган дивидендлари ҳам 5 йил муддатга солиққа тортилмайдиган бўлди.

Давлат органлари ва тадбиркорлик субъектлари ўртасида ўзаро муносабатларнинг бевосита электрон шакллари жорий этилгани туфайли 2015 йилда 42 минг 800 та тадбиркорлик субъекти интернет тармоғи орқали Ягона интерактив давлат хизматлари порталида рўйхатга олинган. Улар 260 турдаги интерактив хизматлардан фойдаланиш имкониятига эга бўлдилар. 2013-2014 йилларда тадбиркорлар ва фуқароларга 102 мингдан ортиқ хизмат кўрсатилган бўлса, 2015 йилда бу кўрсаткич 420 мингдан ошган. Бугунги кунда солиқ ва статистика ҳисоботлари 100 фоиз электрон шаклда интернет тармоғи орқали тақдим этилмоқда[21].

Электрон хизматлар кўрсатишнинг тўлиқ электрон шаклига ўтишда Корея Республикаси, Россия Федерацияси, Франция, Сингапур, АҚШ, Япония ва “Электрон ҳукумат” тизимини жорий қилиш рейтингда юқори ўринларни эгаллаб келаётган бошқа хорижий давлатлар тажрибасидан фойдаланилиб, солиқ органларининг функционал фаолияти таҳлил этиб борилмоқда.

Давлат солиқ хизмати органларида ахборот алмашиш тезлиги (Кбит/с)

1991 йил	1996 йил	2001 йил	2011 йил	2016 йил
0	1,2	3,6	1024	2048

Аммо, юқорида кўрсатиб ўтилган уч босқичда мамлакатда амалга оширилган солиқ сиёсати деярли ўзини оқламади. Масалан, Жаҳон банки томонидан “Price Waterhouse Coopers” билан ҳамкорликда тайёрлаган “Солиқ тўлаш 2010” солиқ тизимлари рейтингда солиқ режими энг қийин бўлган ўнта мамлакатлар рўйхатига 174-183 ўринларни эгаллаган давлатлар орасида Ўзбекистон Республикаси ўрганилган 183 мамлакатдан 178 ўринни эгаллади.

Таққослаш учун МДХ ва Болтиқбўйи давлатлари орасида вазият қуйидагича эди: Эстония - 38, Латвия - 45, Литва - 51, Қозоғистон - 52-, Грузия - 64, Молдова - 101,

Россия - 103, Озарбайжон - 108, Польша - 151, Арманистон - 153, Қирғизистон - 156, Тожикистон - 162, Ўзбекистон - 178 ва Украина - 181-ўрин[22].

Ислоҳотларининг тўртинчи босқичи 2017 йилда Ўзбекистон солиқ сиёсатида тарихий ўзгаришлар даври бўлди. Барча масалалар танкидий кўриб чиқиш асосида, тартиб-интизомни кучайтириш ва шахсий маъсулият ҳамда жавобгарликни ошириш чораларини кўриш орқали амалга оширилган. Солиққа тортиш базаси янада кенгайди. Солиқ бошқаруви учун замонавий тартибга солиш механизмлари жорий этилди.

МУҲОКАМА

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида муҳим вазифалар сифатида жамият ва давлат ҳаётининг барча соҳаларини, шу жумладан, солиқ соҳасида солиқ юкини камайтириш ва солиққа тортиш тизимини соддалаштириш йўлини давом эттириш, солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш ва рағбатлантиришнинг тегишли чораларини кенгайтириш белгиланди[23].

Шу сабабли, 2018 йилдан бошлаб, Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси раисининг Ахборот-коммуникация технологиялари бўйича ўринбосари ва бош бошқармаси ташкил этилди. Янги бошқарма олдига, биринчи навбатда, солиқ органлари фаолиятига АКТни кенг жорий этиш вазифаси қўйилди[24]. Шу билан бирга, назорат қилувчи органлар, манфаатдор вазирлик ва идораларнинг солиқ органларининг Ягона интеграциялаштирилган ахборот-ресурс базасига ўзаро ҳамкорликни яхшилаш ва вақтни тежаш имкониятини яратди.

Солиқ юкини камайтириш орқали адолатли солиқ режимини жорий этиш, солиқ соҳасида берилган имтиёзларини секин аста бекор қилиш, энг кам иш ҳақи миқдоридан келиб чиқиб, солиқ ва бошқа тўловларни белгилашга барҳам бериш сиёсатини давом эттиришда Президент Ш.М.Мирзиёевнинг хизматлари жуда катта бўлди. Инглиз мутахассиси Крис Уэлснинг таъкидлашича, Британияда солиқ ва божхона ишлари бўйича қўмита айнан шундай тузилган: “асосий вазифа мавжуд тизимни сақлаб қолиш ва уни кейинги ҳаракатлар билан йўқ қилиш ўрнига уни такомиллаштиришдир”[25].

Ўзбекистонда йирик инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш ниятида бўлган инвесторлар учун мамлакатда қулай шароитлар яратиш, имтиёзлар бериш, қўллаб қувватлаш, молиявий

ҳавсизлигини таъминлаш мақсадида солиқ тизимини такомиллаштириш бўйича долзарб вазифалар белгиланди.

Умумбелгиланган солиқларни тўловчилар учун солиқ юки даражасининг юқорилиги, қўшилган қиймат солиғини ундиришнинг самарасиз тизими, маҳаллий солиқ ва йиғимларнинг маъмуриятчилиги механизмларининг самарасизлиги оқибатида уларнинг йиғилувчанлик даражаси етарли эмаслиги каби тизимли муаммоларни ҳал қилиш мақсадида 2018 йил 29 июнда Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони эълон қилинди[26]. Унда кенг жамоатчилик муҳокамаси натижалари ҳамда Халқаро валюта жамғармаси, Жаҳон банки ва халқаро экспертларнинг тавсиялари инобатга олинди.

Иқтисодиётга 2019 йилдан бошлаб жорий этилган янги солиқ концепциясининг энг асосий мақсади солиқ юкини камайтириш, содда ва барқарор солиқ тизимини қўллашга қаратилди. Шу йўл билан мамлакат иқтисодиёти рақобатбардошлигини ошириш, тадбиркор ва инвесторлар учун ҳар томонлама қулай муҳит яратишни кўзда тутди.

2019 да қабул қилинган янги Солиқ кодекси[27] да солиқ турлари 13 тадан 9 тага камайтирилди. Солиқларни тўлаш муддатини узайтириш ёки бўлиб-бўлиб тўлашга рухсат бериш бўйича енгиллаштирилган механизмлар киритилди. Шу билан бирга солиқ кодекси нормаларини ҳар бир солиқ ходими, тадбиркорлар ва солиқ тўловчилар пухта ўзлаштириши, бунинг учун уларни мунтазам равишда ўқитиш белгиланди[28].

ХУЛОСА

Умуман олганда, Ўзбекистон Республикаси солиқ органлари тизимининг бугунги кунга қадар шаклланиш жараёнининг таҳлилий хулосаси шундан далолат берадики, 1991-1997 йилларда Ўзбекистоннинг ўз мустақил солиқ тизими шаклланиб, солиқ тизимининг ягона ташкилий асослари ишлаб чиқилди. 1998 йилдан 2008 йилгача бўлган даврда эса солиқ тизимининг ташкилий-ҳуқуқий асослари мустаҳкамланиб ривожлантирилди. 2009-2016 йилларда солиқ тизими фаолияти такомиллаштирилди, аммо, юқорида кўрсатиб ўтилган уч босқичда мамлакатда амалга оширилган солиқ сиёсати деярли ўзини оқламади. 2017 йилда Ўзбекистон солиқ сиёсатида тарихий ўзгаришлар даври бўлди. Барча масалалар танқидий таҳлил асосида, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик чораларини кўриш орқали амалга оширилди. Солиққа тортиш

базаси янада кенгайди. 1991-2019 йиллар давомида солиқ юки пасайиб борди. Солиқ юкинининг камайтириш ҳисобига эса барчага бир хил адолатли солиқ режимини жорий этиш сиёсати давом этмоқда.

Мустақиллик йилларидаги солиқ тизими шартли равишда тарихий тўртта босқични босиб ўтди.

Биринчи босқичда мустақил солиқ тизими шаклланди ва унинг ягона ташкилий асослари ишлаб чиқилди. Бунинг натижасида мустақил солиқ сиёсатини олиб бориш, бошқариш, солиққа оид ҳуқуқбузарликларга қарши курашувчи муассасаларнинг мажбуриятлари, ваколатлари ва хизмат вазифалари ажратилди.

Иккинчи босқичда эса солиқ тизимининг ташкилий-ҳуқуқий асослари мустақамланди ва ривожлантирилди. Қабул қилинган қонунлар, кодекслар, қарорлар ва бошқа ҳуқуқий меъёрий ҳужжатлар мамлакатда солиқ тизимидаги қонун устуворлигини таъминлади, солиқ тўловчи ва ундирувчилар ўртасидаги муносабатларни тартибга солди.

Учинчи босқичда, замон талабларидан келиб чиққан ҳолда, интерфаол солиқ хизматлари: солиқ ва статистика ҳисоботларини электрон шаклда интернет тармоғи орқали тақдим этиш, ягона интерактив давлат хизматлари портали хизматларидан фойдаланиш тизими яратилди.

Тўртинчи босқичда, Ўзбекистон солиқ тизими танқидий кўриб чиқиш асосида, тартиб-интизомни кучайтириш ва шахсий маъсулият ҳамда жавобгарликни ошириш орқали амалга оширилди. Солиққа тортиш базаси хорижий инвесторларни жалб қилиш ҳамда тадбиркорларга кенг имкониятлар яратиш орқали янада кенгайди. Солиқ юкини камайтириш ҳисобига эса барчага бир хил адолатли солиқ режимини жорий этиш сиёсати шакллантирилди.

REFERENCES

1. Супруненко С.А. История становления и развития системы налогообложения Украины. Экономика и современный менеджмент: теория и практика // XXI междунар. науч. практ. конф. – Новосибирск: СибАК, 2013. – С. 112.

2. [https://nrm.uz/contentf?doc=209787_o%E2%80%98zbekiston_ssrning_davlat_soliq_idoralari_to%E2%80%98g%E2%80%98risida_nizom_\(o%E2%80%98zr_oliy_ke ngashining_19991_yil_14_iyundagi_qarori_bilan_tasdiqlangan_\)&products=1_zakon_odatelstvo_respubliki_uzbekistan](https://nrm.uz/contentf?doc=209787_o%E2%80%98zbekiston_ssrning_davlat_soliq_idoralari_to%E2%80%98g%E2%80%98risida_nizom_(o%E2%80%98zr_oliy_ke ngashining_19991_yil_14_iyundagi_qarori_bilan_tasdiqlangan_)&products=1_zakon_odatelstvo_respubliki_uzbekistan)

3. Мустақиллик йилларидаги тараққиёт. Давлат солиқ қўмитаси ахборот хизмати. –Тошкент, 2016. – Б. 6.

4. ЎзМА, М – 18 – фонд. 1– рўйхат, 1– йиғмажилд, 1– 4 varaқ.
5. <https://lex.uz/docs/804330>.
6. Ўзбекистон Республикаси Хукуматининг қарорлари тўплами, 10 – модда.1997, 3– сон. – Б.4.
7. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997, 4 – 5 – сонга илова. – Б.1 – 50.
8. <https://lex.uz/docs/828354>
9. <https://lex.uz/docs/632969>
10. Обломуратов Н. Худаёров А. Президент Ислам Каримов асарларида солиқ сиёсатини такомиллаштиришнинг ижтимоий – фалсафий ва тарихий аҳамияти. – Тошкент: REN– Poligraf, 2008. – 13. Б.
11. ЎзМА, М – 37– фонд, 1– рўйхат, 136 – йиғмажилд, 20 – varaқ.
12. ЎзМА, М – 37 – фонд, 1– рўйхат, 8631 – йиғмажилд, 14 – varaқ.
13. ЎзМА, М – 37 – фонд, 1 – рўйхат, 8959 – йиғмажилд, 1– varaқ.
14. Ўзбекистон давлат солиқ тизими – ислохот ва ривожланиш йўлида. – Тошкент, 2007. – Б.74
15. Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислох этишдир. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2005. – Б. 89.
16. <https://lex.uz/docs/1286558>.
17. Маблағларни бошқа фойдаланиш мумкин бўлган йўналишлардан олиб, солиқларни тўлаш учун йўналтириш орқали вужудга келадиган иқтисодий чегирмалар даражаси бўлиб, одатда солиқ тўловчининг муайян даврда бюджетга тўланган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг йиғиндиси сифатида намоён бўлади. Мамлакат миқёсида солиқ юки даражасини солиқларнинг яши ички маҳсулотдаги салмоғи орқали ифодаланади. Иқтисодий иборалар луғати бўйича услубий қўлланма. – Самарқанд: “СамДУ”, 2011. – Б. 58.
18. Тошматов Ш ва бошқалар.Солиқ тўловчилар билан ишлаш.Ўқув қўлланма. – Тошкент, 2010. – Б. 6.
19. Тошматов Ш ва бошқалар.Солиқ тўловчилар билан ишлаш.Ўқув қўлланма. – Тошкент, 2010. – Б. 28.
20. Каримов И.А. Жаҳон инқирозининг оқибатларини енгиш, мамлакатимизни модернизация қилиш ва тараққий топган давлатлар даражасига кўтарилиш сари. 18 – жилд. – Тошкент, 2010. – Б. 93.
21. Мустақиллик йилларидаги тараққиёт. Давлат солиқ қўмитаси ахборот хизмати. – Тошкент, 2016. – Б. 60.

22. Рейтинг уплаты налогов Paying Taxes 2010.
<https://businessforecast.by/partners/ratings/rejting-uplaty-nalogov-paying-taxes-2010/>.

23. Халқ сўзи газетаси. 2017 й 8 февраль, № 28 (6722). – Б.3.

24. Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами, 684 – модда. 2017 й., 29 – сон. – Б.6.

25. Завдяки об'єднанню податкової та митної служб кількість працівників скоротиться майже на бтис.: Прес-служба Міністерства доходів і зборів, Урядовий портал. – 09.01.2013. [Електронний ресурс] – Режим доступа.URL:http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245948547&cat_id=244276429.

26. <https://lex.uz/docs/3802378>.

27. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси. – Тошкент: Гофур Гулом номидаги нашриёт – матбаа ижодий уйи, 17 – модда. 2020. – Б. 16.

28. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Тошкент: “Тасвир”, 2020. – Б. 18.